

Irena Rumianowska

EUROREGIONALNY PROGRAM ROZWOJU ZRÓWNOWAŻONEGO W EUROREGIONIE SPREWA–NYSA–BÓBR

1. Wstęp

Współpraca transgraniczna i międzynarodowa współpraca regionalna nabrały szczególnego znaczenia u progu członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Procesy integracji europejskiej oraz transformacja systemowa w Polsce spowodowały, że zarówno kraj, jak i jego regiony stały się integralnymi elementami gospodarki europejskiej. Unia Europejska przywiązuje wielką wagę do pobudzania współpracy transgranicznej i do przełamywania syndromu peryferyjnego położenia takich obszarów.

Szczególnym rodzajem regionów o ważnym znaczeniu dla procesu integracji Polski z Unią Europejską i dla współpracy z sąsiadami stały się euroregiony. Terminem tym określamy instytucje współpracy dwóch lub więcej jednostek reprezentujących regiony dwóch lub więcej państw. Mogą nimi być korporacje samorządowe (pojedyncze samorządy lub związki gmin) lub władze lokalne. Zawierają one ze sobą umowy współpracy przekraczającej granice jednego państwa. Termin *euroregion* nie występuje ani w oficjalnych dokumentach o wymianie transgranicznej pomiędzy państwami, ani też w oficjalnych dokumentach Unii Europejskiej, został natomiast unormowany w prawie wewnętrznym. Terminami oficjalnymi są *współpraca transgraniczna* i *regiony transgraniczne*. Terminem *współpraca transgraniczna* zwykle określa się każde wspólne uzgodnione działanie dwóch państw, które obejmuje regiony oraz gminy po obu stronach granicy. Dotyczy podejmowania współpracy lub wspólnych działań na określonym obszarze¹. *Euroregion* stał się najczęściej używanym w prasie i literaturze określeniem na tę formę współdziałania, przy czym postanowiono charakteryzować nim ściślejszą

¹ Zob. szerzej: informacje Centrum Informacji Europejskiej Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej: <http://www.cie.gov.pl>.

współpracę, na którą składają się wspólne stałe organy [*Euroregiony...* 1999, s. 19; Greta 2000, s. 224-229]. Współpraca euroregionalna w Unii Europejskiej koncentruje się głównie wokół problemów rozwoju regionalnego, rozwoju infrastruktury technicznej (przede wszystkim transportu), współdziałania w sferze społecznej, ochrony środowiska.

Rozwiązywanie wymienionych problemów wpisano w strategię euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Zgodnie z fizyczno-geograficzną specyfiką tego obszaru, jego profilem gospodarczym i szansami rozwoju, założenia te zostały nazwane strategią ekorozwoju. Ma ona na celu konsolidację mieszkańców tego regionu oraz wykorzystanie wszystkich jego możliwości, przy założeniu że dbałość o środowisko przyrodnicze jest podstawowym warunkiem wszelkich działań sprzyjających rozwojowi ekonomicznemu i społecznemu [*Ekorozwój...* 2000, s. 5].

W dokumentach pilotażowego programu „Ekorozwój w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr” pojęcie *ekorozwój* utożsamiane jest generalnie ze zrównoważonym rozwojem. W założeniach programu uznano, że zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego środowisko naturalne regionu należy traktować jako potencjał rozwoju zwiększający jego ogólną efektywność oraz atut i szansę wyróżniającą dany region na tle innych obszarów. Jednakże w skomplikowanej sytuacji społeczno-gospodarczej, na którą składają się zapóźnienia cywilizacyjne i infrastrukturalne, konieczny jest kompromis między wymogami gospodarki i środowiska. Przygotowany pilotażowy program odnosił się do polskiej części euroregionu. Po uwzględnieniu kierunków rozwoju niemieckiej części wyspecyfikowane zostały przedsięwzięcia, które realizowane wspólnie przez partnerów polskich i niemieckich będą wpływały na rozwój gospodarczy i poprawę życia mieszkańców, z uwzględnieniem i poszanowaniem potencjału przyrodniczego regionu. Przygotowana strategia koncentruje się na latach 2000-2010.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zasadności, warunków, możliwości i korzyści z wdrażania strategii zrównoważonego rozwoju w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr.

2. Zasadność realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego na poziomie euroregionu

Podstawowe zasady rozwoju zrównoważonego, wśród których największą wagę mają prawa i obowiązki państw oraz obywateli wobec środowiska naturalnego i minimalizacja sfer ubóstwa, zostały sformułowane w Karcie ziemi (deklaracja z Rio de Janeiro). Realizacja zasad rozwoju zrównoważonego została zapisana w dokumentach Unii Europejskiej, a w Polsce w Konstytucji (art. 5) oraz w podstawowych dokumentach strategicznych, szczególnie w polityce ekologicznej państwa.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, przez pojęcie rozwoju zrównoważonego rozumie się „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”. Przyjmuje się, że rozwój zrównoważony oznacza równoczesne i równomierne osiąganie celów ekonomicznych, ekologicznych, społecznych, politycznych i przestrzennych. Aby te cele były nie tylko do pogodzenia, ale i wzajemnie się wspierały, konieczna jest międzynarodowa koordynacja i współpraca w aspekcie współpracy zarówno międzysektorowej, jak i terytorialnej.

Zachodzące obecnie procesy globalizacyjne i integracyjne pokazują, że świat staje się coraz mniejszy – zarówno w odniesieniu do relacji ekonomicznych i społecznych, jak również z perspektywy użytkowania i ochrony środowiska. Odzwierciedlają to przede wszystkim następujące zjawiska: po pierwsze, mamy do czynienia ze wzrastającą współzależnością gospodarczą, a po drugie, obok umiędzynarodowienia się procesów gospodarczych, a częściowo także w ich wyniku, również problemy środowiska przyrodniczego nabierają coraz bardziej międzynarodowego charakteru [Varbruggen, Jansen 1996, s. 247]. Oczywiście, nie wszystkie problemy ekonomiczne, społeczne oraz wynikające z ochrony i użytkowania środowiska przyrodniczego powinny być rozwiązywane w skali międzynarodowej. Największą efektywność osiągniemy, jeżeli strategię rozwiązywania dostosujemy do skali przestrzennej ich występowania.

We wprowadzaniu zasad rozwoju zrównoważonego podstawową rolę przypisuje się Agendzie 21, która zakłada konieczność integrowania celów środowiskowych, społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Zgodnie z zaleceniami Agendy 21, tworzone są programy realizacji zasad rozwoju zrównoważonego na poziomie kontynentów, krajów, regionów, gmin oraz miejscowości. Ich celem jest stworzenie warunków do ich wszechstronnego rozwoju, do umożliwienia harmonijnej koegzystencji człowieka i przyrody. Zwłaszcza w skali regionalnej w pełni manifestują się kompleksowe powiązania struktur przyrodniczych ze strukturami osadnictwa i gospodarki, stąd też opracowanie programu zrównoważonego rozwoju jest szczególnie przydatne dla każdego regionu. Sporządzone w duchu Agendy 21 dokumenty – elementy wspomnianego programu – będą szczególnie pomocne do wyodrębnienia indywidualnych cech danego terytorium, znalezienia jego specyficznych uwarunkowań i kierunków rozwoju [Borys 2003, s. 41-42].

Skala przestrzenna ma szczególne znaczenie podczas rozwiązywania problemów związanych z gospodarczym użytkowaniem oraz z ochroną środowiska przyrodniczego. Wymiar przestrzenny wyznacza zasięg systemu środowiskowego. Skala systemu środowiskowego może być określona na cztery różne sposoby [Borys 2003, s. 249-250]:

1) przez rozciągłość dobra środowiskowego lub systemu ekologicznego, takiego jak: las, jezioro, tereny bagienne, zlewnie rzek;

2) przez rodzaj transportu zanieczyszczeń (powietrze woda, gleba; na krótki lub długi dystans);

3) przez sieć przepływów handlowych, jeśli dane produkty są nośnikami oddziaływań na środowisko;

4) przez efekty psychologiczne, np. degradacja ekosystemów w pewnym kraju lub regionie oddziałuje na odczucia psychiczne ludzi w innym kraju lub regionie.

Ogólnie rzecz biorąc, można przyjąć, że pojęciem regionu określa się obszar wyodrębniony ze względu na pewne jednorodne cechy natury geograficznej, gospodarczej, społecznej lub kulturowej. Istotną, wspólną cechą regionów są elementy środowiska naturalnego, które stanowią wyróżnik danego obszaru i tworzą warunki do jego rozwoju. Wiele problemów związanych z gospodarowaniem środowiskiem przyrodniczym, komunikacją, infrastrukturą techniczną ma aspekt regionalny, co implikuje tworzenie regionalnych programów rozwoju zrównoważonego. Proces wdrażania takich koncepcji, zgodnie z założeniami agendy regionalnej, oznacza w praktyce budowanie [*Jak budować program...* 1998; *Zarządzanie zrównoważonym...* 2003]:

- współpracy partnerskiej na rzecz realizacji zasad zrównoważonego rozwoju,
- systemu informacji o zasobach regionu,
- regionalnego programu zrównoważonego rozwoju regionu,
- społecznego monitoringu dla Agendy 21 w regionie.

Reasumując, można stwierdzić, że zasadność regionalnego ujmowania rozwoju zrównoważonego uwarunkowana jest dwoma podstawowymi przyczynami. Pierwsza wiąże się z integralnością środowiska przyrodniczego, którego części składowe nierzadko podzielone są pomiędzy różnego typu jednostki administracyjne. Granice administracyjne często rozcinają jednolite geosystemy wyznaczające współzależności procesów przyrodniczych całego regionu. Jednolite przyrodniczo obszary powinny być objęte jednolitą i kompleksową polityką środowiskowo-gospodarczo-przestrzenną. Druga przesłanka wynika z faktu, że wiele problemów związanych z terenami chronionymi, gospodarką wodną, gospodarką odpadami, ograniczeniem zanieczyszczeń wykracza zazwyczaj poza kompetencje poszczególnych gmin. Efekty zarówno ekonomiczne, jak i ekologiczne mogą być skutecznie rozwiązywane w skali, w której występują, zatem we współpracy pomiędzy gminami, powiatami, województwami [*Jak budować program...* 1998; *Zarządzanie zrównoważonym...* 2003]. Wymienione przesłanki determinują zasadność rozwiązywania licznych problemów wynikających z realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego na poziomie euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr.

3. Warunki realizacji założeń rozwoju zrównoważonego w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr

Krótką prezentacją euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Obszar pogranicza polsko-niemieckiego ma swój specyficzny charakter, który zawdzięcza zaszłościom historycznym, w wyniku których przygraniczne regiony zachodnie stały się peryferiami państwa polskiego, co wpłynęło na mniejszy zakres ich industrializacji w porównaniu z innymi regionami Polski [Osękowski 2003; 1999]. Peryferyjny charakter miały także przygraniczne obszary byłego NRD, co było dodatkowym czynnikiem spowalniającym ich rozwój w porównaniu z RFN. Nie ma wątpliwości, że proces integracji Polski z Unią Europejską wpłynął korzystnie na polsko-niemiecką współpracę transgraniczną, co przejawia się w opracowywaniu wspólnych planów rozwoju, np. planów przestrzennego zagospodarowania, tworzeniu instytucji międzynarodowych, w tym instytucji edukacyjnych oraz promujących współpracę gospodarczą (np. Polsko-Niemieckie Towarzystwo Wspierania Gospodarki), a także euroregionów. Na zachodniej granicy Polski funkcjonują cztery euroregiony: euroregion Nysa, euroregion Sprewa–Nysa–Bóbr, euroregion Viadrina i euroregion Pomerania. Euroregiony stały się ważną formą realizacji procesu integracji z Unią Europejską. Sprzyjają one przedsięwzięciom zmierzającym do poprawy sytuacji społeczno-kulturalnej i gospodarczej ludności zamieszkującej regiony graniczne oraz prowadzą do zredukowania barier związanych z istnieniem granic.

Umowę o utworzeniu euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr podpisano 21 października 1993 r. w Gubinie. Istotną rolę odegrały niemieckie i polskie stowarzyszenia gmin euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr (stowarzyszenie niemieckie powstało w 1992 r., a polskie w 1993 r.). Współpraca odbywa się na podstawie równości prawa obu stron z uwzględnieniem układu ramowego o ponadgranicznej współpracy pomiędzy gminami a stowarzyszeniami terytorialnymi.

Euroregion Sprewa–Nysa–Bóbr zajmuje prawie centralne położenie w Europie Środkowej. Położony jest po obu stronach odcinka granicy niemiecko-polskiej, którą tworzy rzeka Nysa, a zachodnie i wschodnie ograniczenie stanowią rzeki Sprewa i Bóbr. Na terenie euroregionu znajduje się ponad 200 jezior o powierzchni ponad 1 ha każde. Lasy zajmują ponad 50% powierzchni euroregionu. Około 200 tys. hektarów lasów objętych jest ochroną, z tego 862 hektary zajmują rezerваты, a na powierzchni 6,8 tys. hektarów znajdują się parki krajobrazowe: Łagowski i Gryżyński [*Euroregiony na...* 2001].

Obecnie w skład euroregionu wchodzi: ze strony polskiej – 56 gmin województwa lubuskiego i po jednej gminie z województw wielkopolskiego i dolnośląskiego oraz wojewoda lubuski jako członek wspierający; ze strony niemieckiej – 3 powiaty, 2 gminy i miasta Cottbus oraz Forst (leżące na obszarze Brandenburgii) – zob. mapa na rys. 1.

Rys. 1. Mapa euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr

Źródło: euroregion Sprewa–Nysa–Bóbr, www.euroregion-snb.pl.

Euroregion Sprewa–Nysa–Bóbr zajmuje powierzchnię 10 628 km², przy czym istnieje znaczna dysproporcja pomiędzy obszarem części polskiej (8816 km²), a powierzchnią części niemieckiej (1812 km²). Teren euroregionu zamieszkuje ok. 1032 tys. osób, przy czym po stronie polskiej mieszka około 73% ogółu ludności. Sieci osadnicza i urbanizacyjna euroregionu nie są równomiernie rozwinięte. Podstawowe informacje statystyczne charakteryzujące region przedstawia tab. 1.

Tabela 1. Podstawowe dane statystyczne dotyczące euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr.

Stan z 31 grudnia 2000 r.

Wyszczególnienie	Część polska	Część niemiecka
Powierzchnia w km ²	8816	1812
Ludność w tys.	756,30	275,78
Gęstość zaludnienia: mieszk./km ²	88,0	129,0
Struktura wielkości miast – liczba mieszkańców:		
powyżej 100 000	1	1
– 50 000-100 000	1	–
– 20 000-50 000	4	3
– 10 000-20 000	7	1
poniżej 10 000	17	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Euroregiony na... 2001; Euroregiony... 1999].

Charakterystyczne dla polskiego obszaru euroregionu było istnienie w wielu małych miejscowościach niewielkich zakładów przemysłowych wykorzystujących lokalne zasoby surowcowe, np. zakłady ceramiki budowlanej, tartaki, huty szkła [Euroregiony na... 2001, s. 141]. Wiele z nich nie mogło sprostać zachodzącym w Polsce przemianom gospodarczym, co spowodowało ich likwidację. Nie zachowały swojej pozycji rynkowej również wielkie przedsiębiorstwa przemysłu elektromaszynowego. Na uwagę zasługuje zmodernizowana fabryka płyt wiórowych „Kronopol” w Żarach, realizująca koncepcję ekorozwoju. W efekcie zachodzących w ostatnich latach procesów dominującą rolę w euroregionie zyskał sobie przemysł rolno-spożywczy, a także leśnictwo i przemysł drzewny.

Sieć dróg kołowych w polskiej części euroregionu jest w zasadzie równomiernie rozmieszczona i funkcjonalna, chociaż pożądana jest budowa obwodnic oraz w odniesieniu do znacznej ich części konieczne są remonty. Na terenie regionu istniała sieć ok. 500 km linii kolejowych o znaczeniu krajowym i ok. 200 km linii regionalnych [Euroregiony na... 2001, s. 141-142]. Obecnie zlikwidowano znaczną część połączeń kolejowych na tym terenie, a węzły kolejowe straciły znaczenie. W miejsce likwidowanych połączeń kolejowych nie wprowadzono częstokroć żadnych alternatywnych połączeń komunikacyjnych. W euroregionie wykorzystywane są również wodne i powietrzne szlaki komunikacyjne. Główna rzeka regionu – Odra – jest żeglowna na całym odcinku przebiegającym przez obszar euroregionu (porty w Nowej Soli, Cigacicach, Krośnie Odrzańskim i Uradzie). Nieopodal Zielonej Góry, w Babimoście, znajduje się duże lotnisko przystosowane do przyjmowania dużych samolotów i ich odpraw w ruchu krajowym i zagranicznym [Euroregiony na... 2001, s. 141-142].

Polska część euroregionu ma charakter przemysłowo-rolniczy, przy czym do korzystnych czynników do rozwoju rolnictwa można zaliczyć długi okres wegetacji, łagodny klimat, przygraniczne położenie i bliskość dużych aglomeracji miejskich (w tym berlińskiej). Mniej korzystnym czynnikiem są mało urodzajne gleby i często występujące niedobory opadów [Euroregion... 1998]. Co ważne, euroregion ma sprzyjające warunki do rozwoju turystyki: duże obszary leśne, liczne jeziora i szlaki wodne, liczne obiekty zabytkowe oraz bogate zasoby europejskiego dziedzictwa kulturowego, a także atrakcje turystyczne [Euroregiony na... 2001, s. 143].

Niemiecka część euroregionu rozciąga się w południowo-wschodniej części landu Brandenburgia: od lasów nad górną Sprewą na północnym wschodzie do Nysy na wschodzie i do łańcucha wzgórz stanowiących wał dolnołużycki na południu. Charakteryzuje się licznymi jeziorami, rzekami, torfowiskami i rozległymi lasami. Również tu istnieją dogodne warunki do rozwoju turystyki zgodnej z wymogami ochrony środowiska. Podstawowe atuty niemieckiej części euroregionu to: wytyczone szlaki turystyczne, rozwinięta sieć ścieżek rowerowych, zabytkowe kościoły, kaplice i inne zabytki kultury, muzea. Do największych atrakcji regionu można zaliczyć zaporę wodną w Sprembergu, stawy

w Peitz, ogród różany w miejscowości Forst, a także muzea i izby regionalne, gdzie prezentowane są zwyczaje i świadectwa historii Serbów Łużyckich [Euroregiony... 1999; Euroregion... 1998]. Największe miasto – Cottbus – to centrum administracyjne, kulturalne, edukacyjne i gospodarcze.

Niemiecka część euroregionu charakteryzuje się znacznie większym zurbanizowaniem i uprzemysłowieniem, przy czym dużą rolę ma gospodarka energetyczna, której podstawą są złoża węgla brunatnego (kopalnie odkrywkowe i dwie elektrownie). Dziesiątki lat górnictwa węgla brunatnego nadały znacznej części terenów charakter pokopalniany. W tym kontekście coraz większego znaczenia nabiera konieczność przywrócenia do dawnego stanu nadmiernie przekształconego górniczo krajobrazu oraz uregulowania zakłóconych stosunków hydrologicznych. Długie tradycje ma na tym terenie przemysł tekstylny i szklarski [Euroregiony... 1999; Euroregion... 1998]. Część niemiecka ma też lepiej rozwinięte i utrzymane w lepszym stanie infrastrukturę techniczną i szlaki komunikacyjne.

Cel utworzenia euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Zgodnie z podpisaną umową „Nadrzędnym celem Euroregionu jest wszechstronna działalność na rzecz obszarów przygranicznych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Federalnej Niemiec, ich sanacji ekologicznej, rozkwitu gospodarczego i kulturalnego oraz stałej poprawy warunków życia ich mieszkańców, w tym zniwelowanie istniejących różnic w sytuacji ekonomicznej” [Umowa o utworzeniu..., art. 2, pkt 1].

Osiągnięcie wyznaczonego celu euroregionu ukierunkowane jest na [Euroregion... 1992; Program... 1993]:

- współdziałanie z niemieckimi podmiotami działalności komunalnej i wspólnotami komunalnymi w ramach euroregionu,
- harmonizowanie działalności komunalnej w zakresie programowania rozwoju terenów objętych działalnością euroregionu,
- przyspieszenie rozwoju i wzajemne dostosowanie systemów infrastruktury technicznej i społeczno-usługowej o ponadgranicznym zasięgu oddziaływania,
- zwiększanie potencjału ekonomicznego euroregionu przy zachowaniu zasad i rygorów ekologicznych,
- tworzenie korzystnych warunków do ponadgranicznej współpracy różnych podmiotów w dziedzinie kultury, nauki, oświaty, turystyki i rekreacji, zdrowia, opieki społecznej oraz innych przyjętych przez członków stowarzyszenia,
- współdziałanie w zapobieganiu oraz zwalczaniu katastrof i klęsk żywiołowych,
- integrację ludności całego regionu poprzez tworzenie warunków i sprzyjanie rozwojowi bezpośrednich kontaktów osobistych pomiędzy mieszkańcami sąsiadujących ze sobą krajów,
- stałe informowanie opinii publicznej po obu stronach o celach, zasadach, programach i konkretnych przedsięwzięciach w zakresie współpracy transgranicznej.

Aby osiągnąć wymienione cele, powołano w euroregionie cztery stałe grupy robocze: gospodarki, komunikacji i turystyki, rolnictwa, leśnictwa i ochrony środowiska, młodzieży, sportu, oświaty i kultury, informacji.

Źródła finansowania przedsięwzięć euroregionalnych. Funkcjonowanie euroregionu po stronie polskiej finansowane jest ze składek gmin członkowskich oraz ze środków UE przeznaczanych na zarządzanie projektami. Obszar euroregionu jest włączony do programu INTERREG i PHARE, co umożliwiało korzystanie w okresie przedakcesyjnym i w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii z odpowiednich środków finansowych i doświadczeń innych regionów europejskich.

Obecnie pobudzaniu współpracy transgranicznej i przełamywaniu syndromu peryferyjnego położenia takich obszarów służy inicjatywa Wspólnoty INTERREG. Środki tego programu mogą być wydatkowane m.in. na [Szlachta 2005]:

- studia związane z planami rozwojowymi traktującymi obszary przygraniczne jako jedną jednostkę geograficzną,
- wsparcie dla transgranicznej współpracy w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw,
- rozwój turystyki, w tym na terenach wiejskich,
- lokalne zintegrowane systemy infrastrukturalne,
- przedsięwzięcia ochrony środowiska przyrodniczego,
- rozwój społeczno-ekonomiczny terenów wiejskich,
- wzrost produktywności rolnictwa i transgranicznego handlu produktami rolnymi,
- założenie i rozwój organizacji handlowych, stowarzyszeń profesjonalnych oraz transgranicznych grup planistycznych,
- poprawę infrastruktury komunikacyjnej,
- współpracę na polu edukacji i kultury, wsparcie dla szkoleń zawodowych,
- współpracę w zakresie ochrony zdrowia,
- przedsięwzięcia w zakresie energetyki, telekomunikacji i transportu uzupełniające transeuropejskie sieci infrastrukturalne,
- przedsięwzięcia osłabiające konsekwencje różnic językowych w zakresie procedur administracyjnych oraz systemów prawnych,
- prace przygotowawcze służące uruchomieniu transgranicznych przedsięwzięć planistycznych.

Wsparcie dotyczy regionów typu NUTS III położonych wzdłuż granic. Sytuacja będzie zasadniczo korzystniejsza na obszarach położonych wzdłuż wewnętrznych granic UE, czyli z Niemcami, Czechami, gdzie partnerzy po drugiej stronie granicy będą dysponowali także środkami europejskimi.

4. Cele ekorozwoju w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr i ich osiągnięcie

Z inicjatywy rady regionu opracowano jego strategię rozwoju uwzględniającą fizyczno-geograficzną specyfikę tego obszaru, jego profil gospodarczy i szanse rozwoju. Ucieleśnieniem przyjętej strategii rozwoju jest realizacja programu pilotażowego „Ekorozwój w Euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr”. Celem tego priorytetowego przedsięwzięcia jest rozwój zrównoważony euroregionu pod względem ekonomicznym, społecznym i kulturalnym, z racjonalnym wykorzystaniem i zachowaniem szczególnie cennych walorów środowiska naturalnego oraz ich odtworzeniem tam, gdzie została naruszona równowaga mieszcząca się w pojęciu zrównoważonego rozwoju. Efektami tych działań mają być wzrost poziomu jakości życia mieszkańców odpowiadający regionalnym aspiracjom i standardom europejskim oraz przyspieszenie procesów integracji transgranicznej zgodnie z ideą powołania euroregionu [Ekorozwój... 2000].

Rozwój zrównoważony został przyjęty jako podstawowy kierunek rozwoju na lata 1998-2010, a euroregion stał się instytucją promującą ideę współpracy transgranicznej w tym zakresie. Założono, że realizacja wszystkich przedsięwzięć sprzyjających rozwojowi ekonomicznemu i społecznemu winna odbywać się ze szczególną dbałością o środowisko naturalne. Uznanie kryteriów ekologicznych za priorytetowe ma szczególne znaczenie, ponieważ charakter środowiska naturalnego euroregionu sprawia, że powinno być ono zarówno przedmiotem ochrony, jak również źródłem korzyści i ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego [Narętkiewicz 2002, s. 60-61]. Pilotażowy program strukturalny „Ekorozwój w Euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr” skutkował objęciem województwa lubuskiego w latach 1999-2000 programem PHARE-INRED, mającym na celu wzmocnienie instytucji i administracji regionu pod kątem budowy strategii rozwoju i programów wspieranych funduszami Unii Europejskiej².

Zgodnie z priorytetami odnoszącymi się do całego województwa lubuskiego oraz na podstawie oceny możliwości rozwoju obszarów nadgranicznych sformułowano następujące cele rozwoju [Ekorozwój... 2000]:

1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej, społecznej i ekologicznej spójności euroregionu, a także jego ścisłego powiązania z sąsiednimi regionami Polski i Niemiec.

2. Rozwijanie przedsiębiorczości w euroregionie, a w szczególności takie wzmocnienie miejscowej gospodarki, które pozwoli jej na uzyskanie bardziej równoważnych relacji współpracy produkcyjnej, handlowej i inwestycyjnej z partnerami niemieckimi.

² Informacje biura euroregionu w Gubinie.

3. Podwyższenie poziomu wykształcenia dzięki zmianie struktury kształcenia na poziomie średnim oraz rozwojowi szkolnictwa wyższego, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji ekologicznej, a także kształtowania postaw proekologicznych i rozwijanie oraz promowanie wiedzy o środowisku naturalnym i kulturowym regionu.

4. Racjonalne i efektywne gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego euroregionu głównie służące rozwojowi turystyki i rekreacji, a także takie ukierunkowanie działalności gospodarczej na obszarze euroregionu, by nie zakłócała ona równowagi ekologicznej i nie zmniejszała potencjału przyrodniczego.

Ad 1. Przestrzenna, gospodarcza, społeczna i ekologiczna spójność euroregionu. Podejmowanie działań prowadzących do osiągnięcia spójności przestrzennej, społecznej, gospodarczej i ekologicznej w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr wynika z następujących przesłanek [*Ekorozwój...* 2000, s. 13]:

1. Istnieją duże dysproporcje pomiędzy poziomem rozwoju polskiej i niemieckiej części euroregionu. Wyrazem tego jest niższy poziom życia mieszkańców polskiej części euroregionu, niższy poziom technologiczny i organizacyjny, gorszy stan infrastruktury. Kapitałowa i technologiczna przewaga wyżej rozwiniętej niemieckiej części euroregionu prowadzi do tego, że strona polska jest przede wszystkim dostarczycielem głównie nisko kwalifikowanej pracy i zasobów przyrodniczych.

2. Po roku 1989 obserwuje się zbliżenie i nawiązywanie intensywniejszych kontaktów pomiędzy mieszkańcami polskiej i niemieckiej części regionu. Trudno jednak mówić o takim przełamaniu barier pomiędzy społecznościami, które przyniosłoby istotne zacieśnienie kontaktów gospodarczych.

3. Region objęty strategią zapisaną w [*Ekorozwój...* 2000] charakteryzuje się silnym wewnętrznym zróżnicowaniem gospodarczym. Zachodni pas euroregionu (z wyjątkiem miast położonych na granicy) charakteryzuje się niskim poziomem rozwoju. W wyniku urynkowania gospodarki polskiej, rosnącej konkurencji rynkowej, przekształceń w miejscowym przemyśle niektóre gminy i miasta borykają się ze znacznymi trudnościami ekonomiczno-społecznymi. Równie niepokojąca sytuacja dotyczy znacznych obszarów wiejskich, które po likwidacji PGR-ów oraz odpływie migracyjnym ludności z rolnictwa indywidualnego tracą wszelką aktywność gospodarczą, ubożeją i pozostają na uboczu zmian społeczno-gospodarczych i cywilizacyjnych zachodzących w kraju i w Europie. Można wskazać jednak w regionie pozytywne przykłady przedsiębiorczości, polegające na realizacji przedsięwzięć gospodarczych czy skutecznej promocji miast.

4. Czynnikiem spowalniającym rozwój współpracy gospodarczej z sąsiadami, realizację przedsięwzięć gospodarczych i społecznych jest relatywnie słabo rozwinięta infrastruktura transportowo-komunikacyjna euroregionu, przy czym istnieją znaczne dysproporcje pomiędzy jej kondycją po stronie niemieckiej i polskiej. W związku z tym modernizacja i rozbudowa infrastruktury transportowo-komunikacyjnej jest jednym ze strategicznych celów województwa lubuskiego i euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr.

Przedsięwzięcia dotyczące infrastruktury komunikacyjnej i transportowej. Szanse rozwoju regionu uzależnione są od modernizacji i rozbudowy infrastruktury komunikacyjnej zarówno drogowej, kolejowej, jak i wodnej i lotniczej, a także od usprawnienia funkcjonowania przejść granicznych (zwiększenie ich liczby i poprawa organizacji).

Znaczna część planowanych i realizowanych przedsięwzięć z zakresu rozwoju infrastruktury komunikacyjnej i transportowej (drogi, koleje, drogi wodne, komunikacja lotnicza) ma istotne znaczenie zarówno dla euroregionu, jak i kraju, co wymaga aktywności administracji rządowej, a także wojewódzkiej w obszarze projektowania i finansowania. Przez teren euroregionu przebiegają autostrady i drogi krajowe: autostrada A2 Świecko–Poznań–Warszawa–Terespol; autostrada A12/A4 Olszyna–Katowice–Przemyśl, droga ekspresowa Szczecin–Zielona Góra–Lubawka. Co prawda, wymienione przedsięwzięcia nie są elementami przygotowanej strategii dotyczącej ekorozwoju, ale bez wątpienia będą miały duży wpływ na jej wdrażanie, nie można ich zatem pomijać. Realizacja każdego z tych przedsięwzięć będzie generować określone skutki gospodarcze i społeczne (np. zmniejszenie bezrobocia) oraz wpłynie na stan środowiska naturalnego euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Obok rozwoju infrastruktury drogowej, konieczne są modernizacja i szersze wykorzystanie linii kolejowych, co pozwoli na odciążenie dróg kołowych i drogowych przejść granicznych. Wymienione przedsięwzięcia muszą przebiegać przy uwzględnieniu ich negatywnego wpływu na środowisko przyrodnicze zarówno na etapie wyboru lokalizacji, jak i stosowanych zabezpieczeń technicznych [*Ekorozwój...* 2000, s. 14 i nast.].

Obszar euroregionu związany jest z rozciągłością dobra środowiskowego, jakim jest zlewnia rzeki Odry. Gospodarcze wykorzystanie Odry wymaga wielu inwestycji, takich jak: budowa mostów, połączeń promowych, przystani, regulacja biegu rzeki. Przedsięwzięcia związane z przebudową szlaku wodnego Odry wykraczają poza obszar euroregionu – są przedmiotem ponadregionalnego programu rządowego, jednakże jego wdrażanie pociąga za sobą dwojakiego rodzaju następstwa euroregionalne. Z jednej strony, realizacja programu stwarza warunki do współpracy polskich i niemieckich portów rzecznych, wykorzystanie drogi wodnej w transporcie wodnym oraz możliwość wykorzystania Odry do celów turystycznych. Ponadto następstwem regulacji rzek Odry i Nysy Łużyckiej oraz modernizacji i rekonstrukcji wałów przeciwpowodziowych będzie zmniejszenie zagrożenia powodziowego [*Ekorozwój...* 2000, s. 15 i nast.]. Z drugiej strony, należy pamiętać o zagrożeniach środowiska naturalnego, jakie mogą być następstwem zbyt daleko posuniętej ingerencji w naturalny bieg rzek przepływających przez euroregion.

Rozwój polskiej części regionu oraz jego ściślejsze powiązanie z regionami Niemiec i z innymi regionami w Polsce wymaga budowy i rozbudowy sieci telekomunikacyjnych.

Przedsięwzięcia o charakterze ekologicznym. Spójność ekologiczna związana jest z podejmowaniem w gminach przedsięwzięć ekologicznych, a przede wszystkim z budową i modernizacją sieci wodno-kanalizacyjnej, budową oczyszczalni ścieków, składowisk odpadów, przedsięwzięciami w dziedzinie recyklingu, rekultywacją terenów ze starych zanieczyszczeń, gazyfikacją itp. Efektywność realizacji niektórych z wymienionych przedsięwzięć będzie większa, gdy będą one realizowane we współpracy z partnerami niemieckimi.

Dzięki wsparciu finansowemu z funduszu PHARE w minionych latach możliwe było przeprowadzenie kilkudziesięciu projektów, takich jak: budowa sieci wodno-kanalizacyjnej, sieci gazowniczej, wysypisk śmieci i oczyszczalni ścieków, rozbudowa i unowocześnienie infrastruktury komunikacyjnej, rozbudowa bazy turystycznej. W euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr dało się zauważyć spore zainteresowanie gmin Funduszem Małych Projektów Inwestycyjnych (SIPF), co związane jest z dużym zapotrzebowaniem na środki finansowe konieczne na inwestycje o charakterze komunalnym. Istotną przeszkodą jest fakt, że większość gmin nie dysponuje środkami wymaganymi jako wkład własny do projektu³.

Przedsięwzięcia o charakterze kulturalnym, sportowym, turystycznym i gospodarczym. Środki pochodzące z funduszu PHARE CBC stworzyły niektórym samorządom lokalnym, organizacjom *non profit* i organizacjom publicznym szansę realizacji przedsięwzięć o charakterze kulturalnym, sportowym, turystycznym oraz gospodarczym. Szczególną rolę w wykorzystaniu funduszy pomocowych odegrał Fundusz Małych Projektów Euroregionalnych (SPF), który wdrażany jest w euroregionie od roku 1995. Środki z tego funduszu nie są przeznaczane na przedsięwzięcia inwestycyjne; służą głównie tworzeniu i rozwijaniu kontaktów przygranicznych (projekty miękkie). Posłużyły one zatem wspieraniu wymiany młodzieży, imprez kulturalnych i sportowych, tworzeniu społecznych i gospodarczych instytucji euroregionalnych oraz promowaniu idei integracji europejskiej wśród społeczności lokalnej. Podstawowe trudności związane z ich wykorzystaniem wiążą się z rosnącymi z roku na rok wymaganiami stawianymi przed beneficjentami. Chodzi tu przede wszystkim o wzrastającą liczbę i szczegółowość niezbędnych dokumentów, zmiany zasad realizacji i rozliczeń projektów, problemy związane z obowiązującym systemem grantów. Pomimo wielu szkoleń i konsultacji, beneficjentom dużo trudności sprawia sprostanie stawianym wymaganiom, o czym świadczy liczba projektów odrzuconych z przyczyn formalnych [Fiedorowicz 2003].

Przegląd dotychczasowych przedsięwzięć pozwala na następujące spostrzeżenie: widoczne jest małe zainteresowanie niezmiernie ważnymi dla współpracy

³ Informacje zawarte w materiałach źródłowych i sprawozdaniach dotyczących funkcjonowania euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr.

transgranicznej przedsięwzięciami, tj. rozwojem gospodarczym i turystyką oraz demokracją lokalną. Najwięcej wniosków realizowanych jest w priorytecie „wymiana kulturalna i sportowa” [Fiedorowicz 2003]. Obecnie przedsięwzięcia prowadzące do tworzenia i wspierania spójności gospodarczej, społecznej, ekologicznej i przestrzennej mogą być realizowane przy wsparciu z programu INTERREG III.

Ad 2. Rozwój i wspieranie przedsiębiorczości w euroregionie. Rozwój zrównoważony oznacza tworzenie ładu ekonomicznego, wyznaczającego strategiczne cele i środki wpływające na efektywny rozwój gospodarczy. W przeszłości w euroregionie funkcjonowały duże zakłady przemysłowe branży odlewniczej, włókienniczej, chemicznej. Obok nich, w małych miejscowościach znajdujących się w polskiej części euroregionu, istniały niewielkie zakłady przemysłowe wykorzystujące lokalne zasoby surowcowe, np. zakłady ceramiki budowlanej, tartaki, huty szkła [*Euroregiony na...* 2001, s. 41]. Wiele przedsiębiorstw nie mogło sprostać zachodzącym w Polsce przemianom gospodarczym i uległo likwidacji, co w połączeniu z przemianami w rolnictwie oraz ze zmianami w przygranicznym handlu i obsłudze przejść granicznych, wywołanych wejściem Polski do UE, spowodowało wzrost bezrobocia w województwie lubuskim powyżej średniej krajowej. Najgorzej przedstawia się sytuacja w gminach w zachodnim pasie przygranicznym. W efekcie następujących przemian dominującą rolę w euroregionie zyskał przemysł rolno-spożywczy, a także leśnictwo i przemysł drzewny. Zakłady przemysłowe zlokalizowane w małych miejscowościach dysponują zazwyczaj przestarzałą technologią, ograniczonymi możliwościami kapitałowymi, co budzi niewielkie zainteresowanie ze strony inwestorów. Jednak to one stanowią często jedyne źródło dochodów lokalnych społeczności i pozostają głównym miejscem zatrudnienia mieszkańców. W opracowanej koncepcji rozwoju zakłada się, że rozwój małych i średnich przedsiębiorstw pozostanie głównym kierunkiem zmian struktury przemysłu w regionie, dlatego też konieczna jest pomoc dla małych i średnich przedsiębiorstw w celu wykorzystania lokalnego potencjału. Konieczne są działania umożliwiające pracownikom adaptację do zmian w przemyśle i w systemie produkcji oraz przedsięwzięcia mające na celu zwalczanie bezrobocia oraz umożliwiające ludziom młodym wejście w życie zawodowe. Pożądanym kierunkiem zmian jest wzrost znaczenia usług oraz rozwój tych branż produkcji przemysłowej, które opierają się na nowocześniejszych, mniej energochłonnych, proekologicznych technologiach produkcji [*Ekorozwój...* 2000, s. 16-17].

Pozytywne efekty dla rozwoju przedsiębiorczości mogą przynieść kontakty i wymiana doświadczeń z przedsiębiorcami niemieckimi. Zatrudnienie (legalne i nielegalne) w przemyśle, budownictwie i usługach po niemieckiej stronie granicy stanowi już dzisiaj źródło dochodów wielu mieszkańców regionu. Rozwój gospodarczy polskiej części regionu pozostaje w pozytywnym związku z inwestycjami i realizacją przedsięwzięć przez niemieckich przedsiębiorców lub przepro-

wadzanych w kooperacji z nimi. Przy współpracy euroregionu z samorządami utworzono w niektórych gminach punkty informacyjno-promocyjne, a w większych miastach euroregionu tworzone są, we współpracy z Polsko-Niemieckim Towarzystwem Wspierania Gospodarki, centra wspierania przedsiębiorczości oraz punkty promocji i informacji gospodarczej dotyczące transgranicznej kooperacji. Prowadzone są szkolenia w zakresie korzystania z funduszy pomocowych Unii Europejskiej. Władze regionu inicjują i wspierają imprezy promocyjne i targowe oraz spotkania kooperacyjne dla polskich i niemieckich przedsiębiorców⁴.

Dostosowania do wspólnej polityki rolnej wymagają zmian sytuacji terenów wiejskich. Warunki agrarne, a zwłaszcza niska urodzajność gleby, nie sprzyjają istnieniu dużych, towarowych gospodarstw rolnych, dlatego też rozwój gospodarczy regionu będzie oznaczać zmniejszenie mocy produkcyjnej w rolnictwie oraz liczby osób tam zatrudnionych. W pasie nadgranicznym oraz na innych terenach o słabej jakości gleb racjonalne wykorzystanie komponentów środowiska przyrodniczego skłania do zalesiania terenów, co może stwarzać dodatkowe pozytywne warunki do rozwoju transgranicznej bazy turystycznej, pod warunkiem że podejmowane będą jednocześnie inwestycje infrastrukturalne oraz przedsięwzięcia usprawniające powstawanie małych firm i ułatwiające dostęp mieszkańcom wsi do usług i służb publicznych [*Ekorozwój...* 2000, s. 6]. Poprawa jakości życia w regionie może nastąpić wtedy, gdy zostaną stworzone miejsca pracy poza rolnictwem, np. w małym biznesie, turystyce, agroturystyce.

Ad 3. Podwyższenie poziomu wykształcenia i świadomości ekologicznej.

Wdrażanie i realizacja zasad zrównoważonego rozwoju nie są możliwe bez odpowiedniej edukacji społeczeństwa polegającej na różnych formach kształcenia młodzieży i doksztalcania dorosłych oraz bez kształtowania świadomości ekologicznej. W związku z tym w strategii dotyczącej ekorozwoju w euroregionie Sprewa-Nysa-Bóbr zapisane zostały działania dotyczące edukacji i świadomości ekologicznej, przy czym wyeksponowano te, które mogą być i są realizowane we współpracy z partnerami niemieckimi. Wśród przedsięwzięć wdrażanych przez euroregion priorytetowe znaczenie mają [*Ekorozwój...* 2000, s. 14-15; materiały z konferencji Stowarzyszenia Gmin RP Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr]:

- zacieśnianie współpracy pomiędzy polskimi i niemieckimi podmiotami w dziedzinie kształcenia (uczelnie wyższe z regionu) i doksztalcania zawodowego (np. Centrum Ustawicznego Kształcenia w Zielonej Górze, Fundacja Przedsiębiorczości w Żarach, Centrum Kształcenia dla Dorosłych w Cottbus i Eurocentrum w Guben); współpraca polega przede wszystkim na organizowaniu spotkań i wizyt studyjnych oraz na wymianie słuchaczy;
- zastępowanie schyłkowych kierunków kształcenia kierunkami mieszczącymi się w przyjętej strategii rozwoju (turystyka, ekonomika małej przed-

⁴ Informacje zawarte w materiałach źródłowych i sprawozdaniach dotyczących funkcjonowania euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr.

siębiorczości), ze szczególnym uwzględnieniem programów nauki języków obcych;

- rozwijanie proekologicznych kierunków kształcenia (np. programy ochrony środowiska na Uniwersytecie Zielonogórskim, metodyka kształcenia ekologicznego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Zielonej Górze);
- transgraniczne inicjatywy ekologiczne i prozdrowotne;
- inicjowanie i wspieranie modelowych rozwiązań w zakresie ochrony środowiska, takich jak: polsko-niemieckie warsztaty ekologiczne, sympozja i konferencje naukowe, polsko-niemieckie warsztaty naukowe, edukacja przez praktyczne poznanie funkcjonowania nowoczesnych technologii w dziedzinie oczyszczania ścieków, gospodarowania odpadami itp.

Ad 4. Racjonalne wykorzystanie środowiska naturalnego. Jednym z celów trwałego, zrównoważonego rozwoju jest budowa ładu ekologicznego, a zatem określenie uwarunkowań oraz strategicznych celów ochrony i racjonalnego korzystania ze środowiska naturalnego, gwarantujących zachowanie cennych walorów przyrodniczych, a także odtworzenie ich tam, gdzie zostały one zdegradowane. Racjonalne gospodarowanie środowiskiem i jego ochronę można przedstawić w postaci następujących działań⁵:

1. Ochrona środowiska naturalnego: powietrza, wody, gleby:

- ochrona przed zanieczyszczeniami wód powierzchniowych i podziemnych,
- polsko-niemieckie, transgraniczne współdziałanie w zakresie przywracania bilansu wodnego zakłóconego przez górnictwo odkrywkowe węgla brunatnego oraz w zakresie adaptacji terenów pokopalnianych,
- inwestycje w budowę oczyszczalni ścieków, systemów wodociągów i kanalizacji,
- inwestycje w dziedzinie mechaniczno-biologicznych systemów przerobu odpadów, szczególnie systemów zdecentralizowanych,
- innowacyjne działania transgraniczne w zakresie recyklingu,
- zintegrowanie działań na rzecz ochrony środowiska w planowaniu komunikacyjnym, miejskim, przestrzennym i energetycznym,
- transgraniczna charakterystyka obszarów emisji zanieczyszczeń (ocena działań i wdrażanie norm UE).

2. Zachowanie zasobów przyrody:

- zintegrowane planowanie i działanie dotyczące rozwoju obszarów chronionych,
- poszerzenie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych oraz racjonalne wykorzystanie zasobów leśnych,
- wspieranie projektów turystycznych w połączeniu z ochroną krajobrazu i przyrody.

⁵ Informacje zawarte w materiałach źródłowych i sprawozdaniach dotyczących funkcjonowania euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr.

3. Transgraniczna ochrona przeciwpożarowa, przed klęskami żywiołowymi i katastrofami:

- zwiększenie skuteczności ochrony przeciwpożarowej poprzez tworzenie i optymalizację transgranicznego systemu alarmowania i informacji,
- budowa specjalistycznych obiektów oraz wyposażenia niezbędnego do współpracy transgranicznej,
- poprawa działań dotyczących walki z powodzią i zwalczania awarii zatruwających środowisko wodne,
- współdziałanie przy usuwaniu awarii przemysłowych i skutków wypadków podczas transportu ładunków niebezpiecznych na obszarze przygranicznym.

Powodzenie w realizacji wymienionych działań zależy od intensywnej współpracy polsko-niemieckiej. Rozciągłość takich dóbr przyrodniczych, jak: lasy, wody gruntowe, zlewnie rzek Odry i Nysy Łużyckiej, a także transgraniczne przemieszczanie się zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby wymagają działań wykraczających poza granice administracyjne gmin, powiatów i muszą być rozwiązywane na poziomie euroregionu we współpracy z innymi jednostkami organizacyjnymi, np. euroregionami Silesia, Pomerania czy Viadrina, a także z władzami województw lubuskiego, zachodniopomorskiego i dolnośląskiego przy aktywnej współpracy z władzami Brandenburgii.

Problemy eksploatacji zasobów naturalnych. Istotnym problemem, który musi zostać rozwiązany zgodnie z ideą rozwoju zrównoważonego, jest eksploatacja zasobów naturalnych. W polskiej części euroregionu eksploatacja surowców energetycznych jest znikoma. Nie można jednak pominąć wpływu na środowisko naturalne intensywnej eksploatacji surowców skalnych oraz gospodarki leśnej (pozyskiwanie drewna). Wciąż znaczny, chociaż malejący, wpływ na zanieczyszczenie środowiska ma zanieczyszczenie powietrza przez przemysł przygraniczny na terenie Niemiec (kopalnie węgla brunatnego, elektrownie) przenoszone przez występujące najczęściej wiatry zachodnie oraz emisję gazów i pyłów z zagłębia miedziowego. Na stan wód powierzchniowych negatywnie wpływa zanieczyszczenie głównych rzek: Odry, Nysy Łużyckiej, Bobru.

Intensywne wydobywanie węgla brunatnego, głównie w Niemczech, spowodowało znaczne szkody ekologiczne, których zasięg w środowisku euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr jest następujący⁶:

- powierzchnia zdegradowanych obszarów wynosi ok. 50 tys. hektarów,
- naruszenie stosunków wodnych, spowodowane głównie obniżeniem się poziomu wód gruntowych podczas odwadniania kopalni,
- deficyt wody w Zagłębiu Łużyckim obejmujący zarówno straty statyczne wód gruntowych, jak i wodę niezbędną do wypełniania wyeksploatowanych wyrobisk,

⁶ Informacja o wpływie na środowisko elektrowni i kopalni odkrywkowych węgla brunatnego znajdujących się w regionie przygranicznym. Berlin–Warszawa 1996 r.

- powstanie tzw. pojezierza antropogenicznego, na które składają się sztuczne zbiorniki wodne powstałe w wyrobiskach powęglowych (ok. 7 tys. m² – ok. 100 zbiorników po stronie polskiej i 330 po stronie niemieckiej).

Likwidacja wymienionych szkód, a zwłaszcza odtworzenie zrównoważonych warunków hydrologicznych na terenach i dorzeczach objętych wpływem górnictwa węgla brunatnego, może się odbywać tylko w warunkach bardzo ścisłej współpracy z partnerem niemieckim.

Przesłanki rozwoju turystyki. Walory przyrodnicze regionu, rozległe lasy zasobne w grzyby i jagody, doliny rzek, liczne malowniczo położone jeziora, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, stwarzają warunki do rozwoju turystyki. Niezwykle ważną rolę ma do odegrania transgraniczna promocja turystyki. Stworzenie sprawnej sieci informacji turystycznej na terenie całego euroregionu, rozwój bazy materialnej, budowa obiektów rekreacyjnych, promocja agroturystyki to najważniejsze czynniki prowadzące do tego, aby turystyka, wraz z całym zespołem związanych z nią usług, stała się jednym z najważniejszych czynników ekonomicznego rozwoju regionu. Rozwojowi turystyki w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr sprzyjają następujące przedsięwzięcia, które są realizowane od kilku lat przy wsparciu z funduszy PFARE CBC:

1) projekt „Ścieżki rowerowe” – realizowany we współpracy ze stroną niemiecką projekt tras rowerowych biegnących przez tereny euroregionu po polskiej i niemieckiej stronie,

2) projekt „Eurolas” – projekt poprawy kondycji i ochrony przeciwpożarowej lasów przygranicznych.

Projekt „**Ścieżki rowerowe**” zaliczany jest do tzw. twardych projektów, a jego celem jest stworzenie tras rowerowych biegnących przez tereny euroregionu po polskiej i niemieckiej stronie. Sieć ścieżek rowerowych ma łączyć się poprzez przejście graniczne Gubin–Guben i projektowane przejście Zasięki–Forst. Ich budowa wpisuje się w promocję turystyczną regionu i stwarza szersze podstawy działań w zakresie sportu i rekreacji. Wybudowane ścieżki częściowo przebiegają przez miasta, a częściowo przez piękne obszary leśne. Uruchomienie procedury średnich projektów infrastrukturalnych pozwoliło na rozpoczęcie realizacji połączenia ścieżek w sieć dróg rowerowych na terenie euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr, wydanie map, folderów, połączenie ze ścieżkami rowerowymi w sąsiednich euroregionach, połączenie z międzynarodową ścieżką R1 przez Świecko do Poznania, rozwój turystyki i infrastruktury towarzyszącej ścieżkom rowerowym [Ścieżki rowerowe... 2004].

„Eurolas”. W ramach tzw. twardych projektów euroregion realizuje ważny dla środowiska naturalnego projekt inwestycyjny „Eurolas”. Ma on charakter transgraniczny i dotyczy przede wszystkim ochrony przeciwpożarowej lasów. Projekt obejmuje następujące działania: zapobieganie pożarom, ich kontrolę i zwalczanie, wymianę informacji z zakresu ochrony lasów i zwalczania szkodników leśnych. W przedsięwzięciu szczególną wagę przywiązuje się do efektów ekologicznych,

projekt realizowany jest zatem w powiązaniu z innymi programami dotyczącymi gospodarczego użytkowania środowiska naturalnego. Urząd Gospodarki Leśnej w Peitz i Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Zielonej Górze opracowały projekt kompleksowy dla całego terenu leśnego euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. W celu pilotowania projektu utworzona została komisja polsko-niemiecka. Podpisano porozumienie w sprawie współdziałania w realizacji projektu „Eurolas” pomiędzy Stowarzyszeniem Gmin RP Euroregion Sprewa–Nysa–Bóbr, Urzędem Wojewódzkim w Zielonej Górze, Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych, Komendą Wojewódzką Państwowej Straży Pożarnej. W latach 1996–2003 projekt „Eurolas” finansowany był po stronie polskiej z funduszy PHARE CBC, środków własnych Lasów Państwowych, środków samorządów lokalnych, nadleśnictwa, straży pożarnej oraz środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, po stronie niemieckiej natomiast ze środków z funduszu INTERREG. Projekt pozostaje w ścisłym związku z projektem ponadgranicznej ochrony środowiska w zakresie zwalczania i usuwania skutków katastrof i klęsk żywiołowych na terenie euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr. Realizacja przedsięwzięcia „Eurolas”, oprócz ewidentnych korzyści ekologicznych, umożliwi osiągnięcie następujących efektów: skrócenie czasu swobodnego rozwoju pożarów leśnych do 20 minut, ograniczenie liczby pożarów poprzez edukację społeczeństwa, zwiększenie bazy turystycznej stanowiącej zaplecze turystyczne dla mieszkańców Unii Europejskiej [*Eurolas...* 2000]. Obecnie wdrażanie tego projektu jest możliwe, podobnie jak inne przedsięwzięcia dotyczące środowiska naturalnego, dzięki wsparciu Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG III – województwo lubuskie, priorytet „środowisko naturalne”.

5. Zakończenie

Ponad dziesięć lat funkcjonowania euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr pozwala na stwierdzenie, że jego utworzenie było korzystne dla społeczności lokalnej obszarów przygranicznych. Nawiązanie współpracy euroregionalnej pozwoliło na uzyskanie pewnego wsparcia finansowego z programów PHARE CBC i INTERREG II, a obecnie INTERREG III przy realizacji przedsięwzięć, które korzystnie wpływają na warunki życia w euroregionie.

Celem działań euroregionu jest uzyskanie rozwoju zrównoważonego tego obszaru granicznego pod względem ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i przestrzennym w powiązaniu z racjonalnym wykorzystaniem i zachowaniem szczególnie cennych walorów środowiska naturalnego. Program rozwoju zrównoważonego obejmuje również sanację obszarów ekologicznie zdegradowanych we współpracy z partnerem niemieckim. Przygotowania do programu pilotażowego „Ekorozwój w euroregionie Sprewa–Nysa–Bóbr” i jego uruchomienie to przedsięwzięcie ambitne i wprowadzające wiele korzystnych dla regionu roz-

wiązań. Jednakże pełna realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego jest możliwa w długim okresie. Na uwagę zasługują przedsięwzięcia usprawniające infrastrukturę techniczną, przede wszystkim w sferze transportu i komunikacji. Zrealizowano i planuje się realizację ważnych dla regionu inwestycji w zakresie infrastruktury komunalnej, w tym budowę oczyszczalni ścieków i usprawnienie gospodarki odpadami. Za szczególnie istotne z punktu widzenia rozwoju regionu i integracji jego mieszkańców należy uznać projekt budowy ścieżek rowerowych oraz projekt „Eurolas” zapewniający skuteczniejszą ochronę zasobów leśnych euroregionu. Przygotowano i przeprowadzono wiele tzw. miękkich projektów o charakterze kulturalnym, oświatowym i społecznym, których celem jest zacieśnienie więzi pomiędzy mieszkańcami gmin tworzących euroregion. Warto również wspomnieć o działaniach w zakresie promocji euroregionu oraz inicjatywach służących nawiązywaniu współpracy gospodarczej, takich jak: utworzenie Banku Informacji Gospodarczej, coroczne Łużyckie Targi Euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr oraz „Rozmowy na przejściu granicznym” służące prezentacji firm i nawiązywaniu współpracy między nimi. Działania te nie wpłynęły jednak w istotny sposób na rozwój gospodarczy regionu.

Największe szanse korzystnego rozwoju euroregionu Sprewa–Nysa–Bóbr związane są z jego potencjałem przyrodniczo-turystycznym i znacznym potencjałem administracyjnym, edukacyjnym, kulturalnym Zielonej Góry. Realizacja przedsięwzięć zapisanych w projekcie przekłada się na poprawę warunków życia mieszkańców euroregionu, co oznacza, że wpisuje się on w osiąganie celu nadrzędnego funkcjonowania euroregionów.

Literatura

- Borys T., *W stronę zrównoważonego rozwoju polskich gmin i powiatów*, [w:] *Zarządzanie zrównoważonym rozwojem. Agenda 21 w Polsce – 10 lat po Rio*, Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok 2003.
- Ekorozwój w Euroregionie „Sprewa–Nysa–Bóbr”. Projekt Pilotażowy*, red. G. Grzelak, Gubin 2000.
- Euroregiony na granicach Polski*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław 2001.
- Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr*, „Ekopartner” 1998 nr 3.
- Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr (cele i warunki działania)*, Urząd Wojewódzki, Zielona Góra, listopad 1992.
- Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, GUS, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Warszawa–Wrocław 1999.
- Eurolas*, www.euroregion-snb.pl/dzialalnosc.
- Fiedorowicz Cz., *Rola i znaczenie euroregionów w procesie przygotowania Polski do członkostwa w Unii Europejskiej*, Konferencja nt. „Łubuskie w Unii Europejskiej”, Zielona Góra, czerwiec 2003.
- Greta M., *Integracja sąsiedzka. Znaczenie euroregionów*, [w:] *Integracja europejska*, red. W. Marszałek, Wyd. UŁ, Łódź 2000.

- Hładkiewicz W., *Szanse regionu lubuskiego w Unii Europejskiej*, Konferencja nt. „Lubuskie w Unii Europejskiej”, Zielona Góra, czerwiec 2003.
- Jak budować program ekorozwoju w regionie. Agenda 21*, t. II, red. T. Borys, „Zielony Region”, Wyd. Fundacja Karkonoska, Warszawa-Jelenia Góra 1998.
- Narętkiewicz J., *Współpraca transgraniczna na przykładzie Euroregionu „Sprewa-Nysa-Bóbr”*, [w:] *Problemy handlu zagranicznego i gospodarki światowej*, Zeszyty Naukowe nr 333, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2002.
- Osekowski Cz., Szczegóła H., *Euroregiony na pograniczu polsko-niemieckim*, „Studia Zachodnie” 1999 nr 4.
- Osekowski Cz., *Pogranicze polsko-niemieckie w przededniu rozszerzenia Unii Europejskiej*, Konferencja nt. „Lubuskie w Unii Europejskiej”, Zielona Góra, czerwiec 2003.
- Program działania euroregionu*, www.euroregion-snb.pl.
- Skrzydło A., *Euroregiony z udziałem podmiotów polskich jako forma współpracy transgranicznej*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994 nr 3.
- Strzelczyk M., *Współpraca transgraniczna Polski i Niemiec*, Konferencja nt. „Rola samorządności lokalnej w integracji europejskiej”, Instytut Kształcenia Zawodowego w Warszawie, Warszawa 1997.
- Szlachta J., *Znaczenie funduszy europejskich dla rozwoju regionalnego Polski*, www.rcie.zgora.pl/pliki/opracowania/znaczenie_funduszy_europ_dla_rozwoju_regional_polski.pdf, 2005.
- Ścieżki rowerowe w euroregionie „Sprewa-Nysa-Bóbr”*, www.euroregion-snb.pl.
- Umowa o utworzeniu euroregionu Sprewa-Nysa-Bóbr.
- Varbruggen H., Jansen H.M.A., *Międzynarodowa akcja polityki ochrony środowiska*, [w:] *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, Wyd. Krupski i S-ka, Warszawa 1996.

EURO-REGIONAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT PROGRAMME IN THE SPREWA-NYSA-BÓBR EUROREGION

Summary

The paper describes objectives and conditions of sustainable development principles realization in the Sprewa-Nysa-Bóbr Euroregion. In the Euroregion, there are common elements of environment (catchments, forest areas, hydrological system, natural resources) as well as common problems connected with environment pollution and ecological effects of mining activities. Sufficient problems' solution requires co-operation and co-working of Polish and German partners. Currently, the programme „Sustainable development in Euroregion Sprewa-Nysa-Bóbr” is being led in. The programme includes the following objectives: assuring spatial, economic, social and ecological cohesion of the region, enterprise support, improving the educational level and ecological awareness and the rational use of environment resources.

Irena Rumianowska – dr, adiunkt w Katedrze Mikroekonomii Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.